

Kisbér kincsei

2022

Jelen helytörténeti tanulmányt azért hívtuk életre, hogy mind a városban élők, mind a város iránt érdeklődők betekintést kaphassanak Kisbér életének történeti feldolgozásába. Munkánk elsősorban városunkat, annak honismereti gyarapodását, lakóhelyünk megismerését kívánja szolgálni.

Kisbér és az angoltelivér tenyésztés

A kisbéri ménes alapításának gondolata Ritter Ferenc altábornagytól származik. A ménes alapításának szükségességét az indokolta, hogy az 1848-49-es szabadságharc során leromlott lóállomány feljavítására nem állt rendelkezésre megfelelő ménállomány. A ménes alapítását 1852. augusztus 3-án Ferenc József császár hagyta jóvá. Ritter Ferenc építtette fel a volt Batthyány-kastély mellé a ménes ma is meglévő impozáns épületegyüttesét.

A ménes alapításakor a katonai lóutánpótláshoz alkalmas fedezőmének előállítását kapta feladatul. A hazai lótenyésztők elsősorban az angol telivér és a nemes angol félvér tenyészanyagot nélkülözték, ezért célként fogalmazódott meg az angol lófajta tenyésztése. A ménes lóállományát évente Angliából importált telivér lovakkal gyarapították. A félvér kancákat angol telivér ménekkel fedezték, így el lehetett érni, hogy a félvér állomány külleme és teljesítőképesége szinte megegyezzen az angol telivér állományéval. Az így kitenyésztett fajtát ma is „Kisbéri félvér” néven ismerik a világ lótenyésztői.

Az angol telivérimport már 1854-ben megkezdődött, amelynek kiemelkedő eseménye volt 1865-ben **Buccaneer** telivér mén megvásárlása. Tenyésztésbe állításától eltel 21 év alatt 261 ménesbeli és 465 magántulajdonban lévő kancát fedezett, és leszármazottjai hazai és külföldi versenypályákon nyert versenyeikkel járultak hozzá Kisbér nevének ismertté válásához.

1869-ben a katonai ménesek a magyar állam tulajdonába kerültek. A kiegyezéstől „számítható a magyarországi angoltelivér tenyésztés aranykora, amelyben a főszerepet a Kisbéri Állami Ménes játszotta”¹.

Buccaneer és Mineral párosításából 1873-ban egy pej méncsikó látott napvilágot a kisbéri ménesben. amelyet egyéves korában Baltazzi Sándor magántenyésztő vásárolt meg. A csikót születési helyéről „Kisbér”-nek nevezte el Baltazzi Sándor. Kisbért idomításra Angliába küldte és hamarosan benevezte az Epsom Derbyre és a francia Grand Prix-re. A hároméves Kisbér a derbyben, tizenöt mezőnyből győztesként ért a célba. Győzelme világra szóló szenzáció volt. Három héttel később a Grand Prix-ben tíz ellenfelét győzte le. E kettős győzelmet előtte csak egyetlen ló érte le.

1874. március 17-én a verhetetlen Kincsem született meg a kisbéri ménesben. Többszörös díjnyertes magyar versenyló, a leggyőzhetetlen „csodakanca”. Nevét az örökkévalóság számára a Sárnecky Krisztián által 2007. június 8-án felfedezett 161975 Kincsem nevű kisbolygó őrzi.

Apja egy Cambuscan nevű import angol telivér volt, amelyet 1871-ben vásárolt meg Francis Cavaliero a kispéri ménes számára. Anyja Waternymph, az ozorai Esterházy-ménes kancája volt, amelyet 1873-ban vittek Kispérrre fedeztetni. Kincsem a nagybetűs „Véletlennek” köszönhetette az életét. Blaskovics Ernő Waternymph nevű kancáját a kispéri ménesbe a világhírű Buccaneerhez küldte párosításra. A ménes parancsnoka azonban az egy éve vásárolt új ménhez, Cambuscanhoz osztotta be Waternymphet. Tizenegy hónap múlva, 1874. március 17-én, Kispéren világra jött Kincsem, a sárga kancacsikó.

Kincsem karrierje kétéves korában, 1876-ban kezdődött. Kincsemet Hesp Róbert – korábban Batthyány Kázmér kispéri falkamestere – idomította gödi telepén. Legkedvesebb társa egy fekete-fehér nőtény macska (Csalogány) volt, amely nélkül Kincsem egyetlen versenyére sem volt hajlandó elindulni.

Élete során beutazta fél Európát. Legnagyobb sikereit Magyarországon, Ausztriában, Németországban, Angliában és Franciaországban érte el. 1876. június 21. és október 29-e között versenyzett és nyert Prágában, Hamburgban, Hannoverben, Frankfurtban, Baden-Badenben, Bécsben, Sopronban és Budapesten.

Háromévesen győzött az osztrák derbyn, Pozsonyban, Baden-Badenben és a budapesti Magyar St. Leger futamain is.

Négyévesen Bécsben kezdte a versenyszezont, 1878. április 22-én. Addig 27 versenyen indult vereség nélkül. Egyedül a francia tenyésztésű, 4 éves Verneuilt tartották hasonló képességűnek.

1878. augusztus 1-jén a Goodwood Cup futamon Kincsemnek Verneuil-jel kellett volna kiállnia, aki előzőleg megnyerte az Ascot Gold Cup-ot. A verseny előtti napokban azonban Verneuil megsérült, így Kincsem könnyen győzött.

Ötévesen tizenkétszer állt starthoz, többek között Berlinben, Frankfurtban és sokadszorra Baden-Badenben.

Kincsemet hatévesen is futtatni szerették volna, de a felkészülések során kiderült, hogy lábai nem egészségesek, ízületei elkoptak. Kincsem méneséveit Kispéren töltötte, és itt is múlt ki 1887. március 17-én.

A csodakanca összesen 54 alkalommal állt starthoz és soha nem győzték le. Ezt az eredményt a világon azóta sem tudta egyetlen telivér sem megismételni.

A ménes alapítását követően sok iparos és zsidó kereskedő telepedett le Kispéren, ezért 1862-ben megépült a Komárom-Székesfehérvár (dél) vasút, majd 1902-ben a Pápa-Bánhida helyiérdekű vasút, lényegesen felgyorsítva ezzel a város fejlődését.

Jelentős országos vásárai és heti piacai messze földről vonzották a vevőket és az eladókat. A piac minden héten csütörtökön a mai napig üzemel.

A XX. század 30-as éveire Kisbér fejlődése tovább fokozódott: villanyhálózat létesült a városban, kövezett utcák, járdák, parkosított közterek, szálloda, vendégfogadók és kulturált szórakozóhelyek várták az ideérkező vendégeket.

A Batthyány-kastély

Kisbér közepén található a Batthyányok ősi kastélya. Az előző mozaikdarabkákban már említésre került, hogy a kisbéri uradalom kölcsöntartozás fejében a Batthyány család tulajdonába került 1760-ban. Ezt követően elkezdődött a kisbéri kastély építése, amelynek pontos befejezése nem állapítható meg, de a birtokkönyv tanúsága szerint 1768-ra tehető.

A késő barokk stílusban épült egyemeletes kastély a magyarországi barokk kastélyokhoz hasonlóan „U” alaprajzzal készült. Itt – a megszokott barokk kastély kialakításokkal ellentétben – nem az udvar fordul a bejárat felé, hanem a főhomlokzat. A főszárnyhoz kétoldalt rá merőlegesen az oldalszárnyak csatlakoznak.

A XVIII. század végén a kisbéri uradalmat gróf Batthyány Tódor fiának, Antal Józsefnek engedte át. A pompakedvelő főúr ideje nagy részét Bécsben, a királyi udvarban és Pozsony szalonjaiban töltötte. Kisbéri kastélyát csak főúri vendégfogadásokra, bálokra és vadászatokra használta. Elhatározta, hogy a kastély köré úgynevezett angolkertet építtet. Az angolkert mint kerttípus a XVIII. század végén kezdett hazánkban tért hódítani. Ez a természet szépségét dicsőítő tájkép kerttípus. 1794-ben a kastély köré épült az eredetileg 100 holdnyi területen fekvő angolkert. A park kialakításánál – annak érdekében, hogy a látványt fokozzák – felhasználták a korábban épített tavat és a területet átszelő patakot. A tó duzzasztó átereszén (zsilipán) vízesést, úgynevezett „zúgót” alakítottak ki. A zúgó fölött a víz istenének, Neptunusnak a szobrát helyezték el. A tavat jegenyesoros sétaúton lehetett körbe sétálni.

A kastélyparkban az angolkertek előírásának megfelelően műromot, remetelakot, kápolnát, pompás kétszárnyú középen kupolás üvegházat, színházat is építettek. Ma is megvan a park kiemelkedő részén a mészkősziklákból épült regényes (romantikus) műrom, amely egy – a lakosság által „Pokolnak” nevezett – labirintusba (barlang járatba) torkollik.

A kiséri angolkert hazánkban az egyik legkorábban épített történelmi jellegű tájképi kertünk lehetett.

Forrás:

¹Fehér Dezső: Kisért szerepe az angol telivér magyarországi tenyésztésben. In. Magyar Lovaskönyv (1988)

Hegedüs Pál: Örökségünk – Kisért történelmi emlékei (Kiadta: Kisért Város Önkormányzata – 2001)

Hegedüs Pál – Jaksics György: Üdvözlét Kisértől (Budapest, 2008)